

OM ETT VRAK I HALMSTAD.

Medeltida båtfynd är just nu i ropet av flera anledningar, inte minst fynden vid Helgeandsholmen i Stockholm (Medd 4/79). Som en klassisk milstolpe åberopas gärna Kalmarfynden (publicerade av Åkerlund 1951), dessa också inom Östersjön. Men på västkusten är de lite mera tunnsådda. Vi känner dock för det mesta till Galtabäcksbåten från början av medeltiden (C-14 c 1100). Samma plats, vid hamnen för Gamla Köpstad, Varbergs föregångare, hyser ytterligare ett ännu ej undersökt fartysvrak.

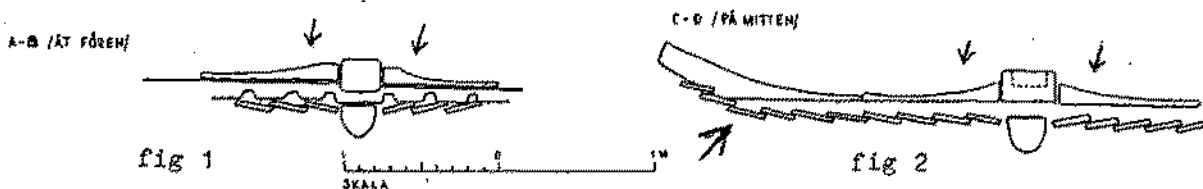
Mindre bekant är att man även i Halmstad, nu i den östra hamnbassängen, då närmast vid Nissans gamla utlopp i havet, påträffat ett medeltida fartyg med överraskande många lösfynd. Det har nu publicerats av Lennart Lundborg, länsantikvarie i Hallands län (Ett medeltida skeppsvrak i Nissans delta utanför Halmstad. Från en marin arkeologisk undersökning 1966. I Halland 1979) och till detta har även fogats en dendrokronologisk datering (av Alf Bråthen tolkad av Arne Andersson, också i Halland 1979).

Båda rapporterna är av stort intresse. Inte minst är det hög tid för marin arkeologer att lära sig betydelsen av dendrokronologin!

Vrakets bevarade utsträckning är 4,5 x 10 m (huvuddelen av bredden upptas av den långt bättre skyddade styrbordssidan). Dess kölsvin av ek kvarstår till 7,5 m längd. Det breddas på känt sätt vid mastspåret och hakas på undersidan i bottenstockarna. "Våghålen" eller snarare "vågurtagen" är formade som rundade valvbågar i likhet med Kalmar II. Spantens antal uppgår på den bevarade delen till 18 och standardavståndet dem emellan är c 0,5 m.

Författaren skriver vidare: "På den tjockaste delen av kölsvinet (måste alltså avse delen med mastspåret) satt på ömse sidor om mastskeppens fyra meterlänga bottenstockar." Detta måste vara en missuppfattning. Som framgår av genomskärningen vid mastspåret (fig 2) och ett foto måste här med bottenstockar avses s k björnarnas, fogade till bottenstockar, d v s understa spantdelen och spärrade av den utskjutande undre delen av opplängan (nästa spantdel).


'Björnarnas' utveckling har behandlats bl a av Åkerlund på tal om Galtabäcksbåten. I senare tid kallas de kattspår (t ex på "Vasa") av eng. catch spar och räcker då även över kölsvinet, d v s går obrutna från opplänga till opplänga och har imponerande dimensioner. Deras funktion är givetvis att stödja kölsvin och mast som tvärskeppsförstärkning.



Man skulle möjligen kunna säga att de tillkommit just för att förstärka mastställningen när benägenheten var större att kryssa än tidigare. För akterlig vind kom ju påfrestningarna i stort sett bara att drabba kölsvin och mastfisk i längskeppsled.

Det intressanta är nu att kattspår eller spår av dylika påträffats på båda de tidiga vrakfynden från västkusten, Åskekärrsbåten(c 800 e Kr), Galtabäcksbåten(c 1100 e Kr). Åkerlund framkastar t o m en gissning om lokala byggnadsskick: "Det kan dock även tänkas att manéret med kattspår brukats på vår västra kust, medan björnar varit ett östsvenskt sätt att stöda kölsvinet i sidled" De östsvenska exemplen är framförallt Kalmar II och V. /Jfr H Åkerlund: Galtabäckens ålder och härstamning Göteb & Bohusl Fm fören tidskr 1942(del II i Sjöhistorisk årsbok 1948)s 34/43f/ Med det här fyndet har situationen redan hunnit bli lite annorlunda. Men några större växlar kan man måhända inte dra på skillnaden mellan björn och kattspår.

Borden var lagda i klink och drevmassan tjärad. Det märkliga är att vändgången som är bordgång nr 8(se fig 2 )har båda kanterna synliga utåt, d v s på ovansidan börjar en omvänd klink med borden nr 9, 10 och 11!

Inga spår av däck finns, inte heller av innergarnering. Kölen var inte T-formad utan svagt rektangulär med rundad botten, ungefär så här:  (fig 2 ). Fynden bestod av nio trätunnor, tre malmfotsgrytor, två mässingskittlar(en i fragment), ett skifferbryne, en dragg, textilfragment, delar av två trebenta keramikgrytor, några ben av nötkreatur. Några kullerstenar har troligen tillhört ballasten. Ett Selterskrus är helt uppenbart sekundärt(1700-tal)liksom några av de övriga fynden, t ex mässingskittlarna(1600-tal).

I huvudsak tillhör fynden den senare medeltiden, 13-1400-tal vilket bekräftas av den dendrokronologiska dateringen av borden, år 1352 +-0(!) Analyserna kan inte bara fastslå årtalet utan även konstatera att virket inte har torkat utan det har bearbetats i färskt tillstånd"redan under sommaren år 1352." Kunde det då inte tänkas att virket fått ligga i vatten? Åtminstone skedde ju detta att döma av diverse fynd av båtdelar(spec spant o dyl ämnen) i norska mossar. Virket bör också vara taget lokalt. Undersökningen"utesluter helt att virket skulle ha hämtats längre söderut t ex i Skåne." Alltså i en t ex halländsk tallskog,"i ett äldre orört tätt skogsbestånd."

Ett troligt antagande är att det rör sig om ett lokalt fartyg. Även lasten kan kanske ge visst perspektiv. Undersökningen av benen ombord tyder på att kreatur snarare tillhört lasten än matförrådet ombord. Som bekant var ju ett av de mest påfallande inslagen i det halländskt/västgötska utbytet just kreaturshandeln över landbacken i medeltidens slutskede, varav följer bondefred-er, unionsvänlighet och stora vinster för de stora kreatursuppfödarna.

Innehållet i tunnorna har försvunnit. De var så små att de kanske blott innehöll besättningens varor. En måhända förflugen gissning av amiral Jedeur-Falngren, som nämns i en fotnot, är att de kunde ha innehållit pottaska vilket tidigare exporterats från t ex Halmstad. Emellertid verkar det väl ur en annan synpunkt troligare att fartyget förlist och då närmast på väg till Halmstad. Det ligger ju vid de farliga sandbankarna nära inloppet.

Vare därmed som det vill, det lokala ursprunget gör det mycket intressant

10.

att studera de speciella dragen i byggnationen, som nämnts ovan. Det skulle verkligen slå bättre om man kunde finna samma drag på ett annat vrak från denna kuststräcka!

De sekundära fynden gör att dessutom att författaren kan hävda att vrak näp-  
peligen kan betraktas som slutna fynd, vilket ju är vanligt. I varje fall  
går de inte att i denna mening jämföra med t ex gravfynd. Det är naturligt-  
vis riktigt, även om vraket står med hela skrovformen intakt. Men ändå får  
väl de sekundära elementen anses vara troligare i en hamn eller motsvarande,  
där det tappas grejer och även i övrigt händer saker och ting. "Snarare får  
vrakfynden jämföras med boplatsfynd som spänner över en längre tid, även om  
jämförelsen inte är fullt adekvat."

CW(Sthlm)